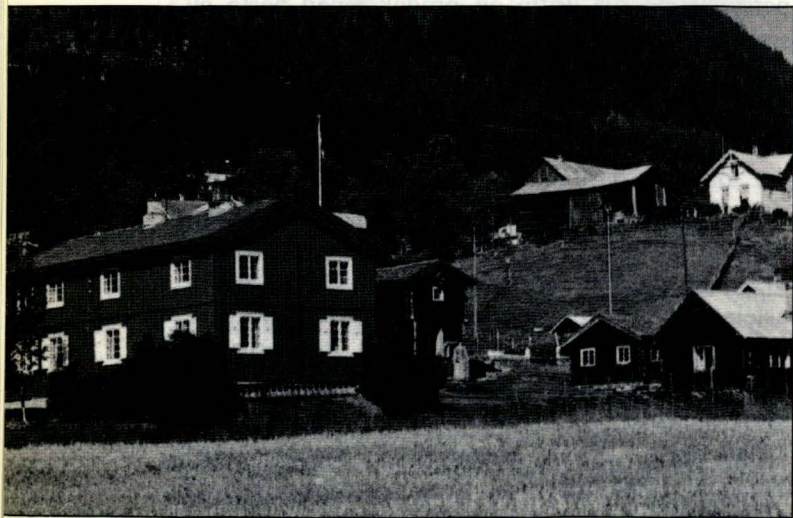

Bull-museet

Bull-museet er lokalmuseum for Rendalen, og har sin spesielle forankring i Gammel-Prestgarden og forfatteren Jacob Breda Bulls rike forfatterskap, særlig folkelivsskildringene som hadde Rendalen som sitt utgangspunkt. Slik sett blir Bull-museet et museum med forankring både i virkeligheten og i litteraturen.

Jakob Breda Bull

J.B. Bull (1853-1930) kom til verden i Blåkammer-set i Gammel-Prestgarden. Foreldrene var sokneprest Mathias Bull og hustru Henriette Margrete

Bull-museet.

Jakob Breda Bull i sleden. (A. Block)

Breda. Mathias og Henriette kom til Rendalen fra Tønsberg i 1850 og fikk 4 barn. Jacob hadde oppveksten sin i Rendalen, i drengestua fikk han nær kontakt med bygdefolket og han lærte bygda og bygdelivet godt å kjenne.

I 1869 ble Mathias Bull prest i Botne i Vestfold, og Jacob begynte samtidig sine studier i Kristiania. Han studerte teologi, men ble aldri prest. Derimot begynte han tidlig som redaktør og utgiver og ble etterhvert forfatter. Han debuterte i 1890 med skuespillet *Uden Ansvar*, og bosatte seg i København. Han var gift med Anna Maria Augusta Berglöf fra

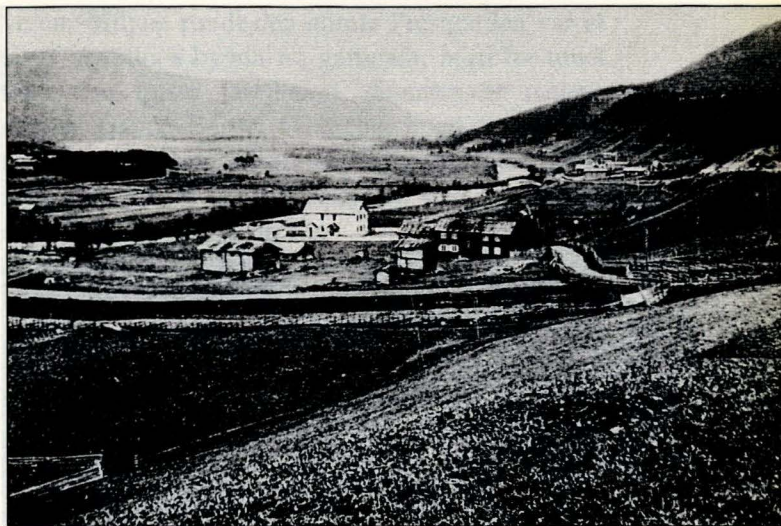

«Fløtere i gammel Tid», akvarell av A. Block.
Illustrasjon i J.B. Bulls verk om Rendalens
kulturhistorie.

Stockholm. Alle barna hadde kunstneriske evner; Hjalmar ble maler og musikkpedagog, Olaf Jacob Martin Luther ble kjent lyriker, mens søstrene Ebba og Helene Maria ble habile som maler og sanger. Ebbas maleri av Gammel-Prestgarden er kjent.

Gjennom oppvekst og seinere tilknytning hadde Jacob Breda Bull en spesiell forankring i Rendalen og Østerdalen. Han ble Norges mest leste forfatter, hadde en enorm produksjon av skjønnlitteratur, dikt, skuespill og dessuten bygdebok for Rendalen og gards- og slektshistorie for Øvre Rendalen, den ble slutført av sønnen Hjalmar Bull. Tilsammen omlag 60 bøker, med et samlet opplag på over 1 mill. eksemplarer. Hans mest kjente arbeid er nok historien om Vesleblakken. Glomdalsbruden og Jørund Smed er filmet.

Mange av hans bøker er illustrert med tegninger

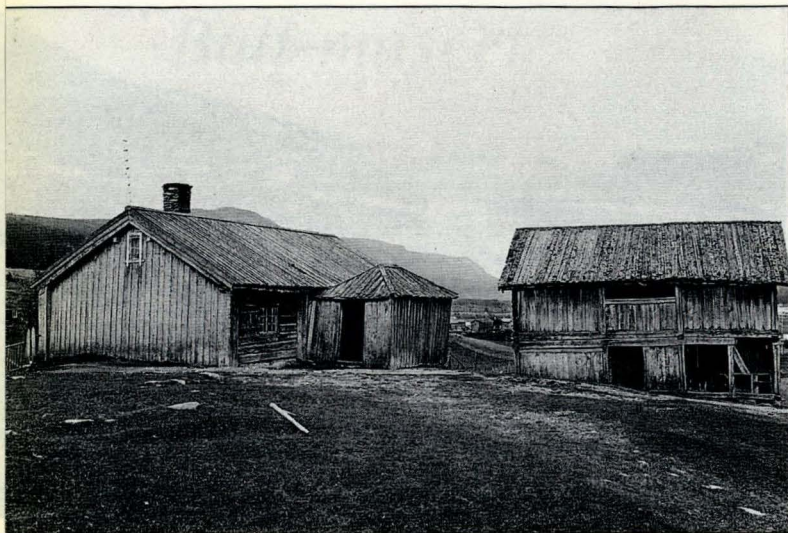

Gammelprestgarden og Berger skole ca. 1900. (29678).

av Andreas Bloch, kjent maler og tegner, som hadde svært mange illustrasjonsoppdrag. Bullmuseet har en rekke fine Block-originaler.

Gammel-Prestgarden

Da Mathias Bull forlot Rendalen var prestgarden i dårlig forfatning, Det ble arbeidet med en ny, tomt ble skaffet på Bergset, på øversida av Ø. Rendal kirke. Den nye prestgarden var ferdig i 1880. Tanken om at Gammel-Prestgarden kunne brukes som museum eller en slags æresbolig festet seg tidlig hos Bull, men det var vanskeligere å få med kommunen. Han gir da også klar beskjed om sin oppfatning i bygdeboka si: "Efterat Gaarden saaledes var berøvet sin Kulturhistoriske Værdi, besluttede endelig i 1919 Rendalens Kommune at indkjøpe den gamle Præstegaard (Østerdalens ældste) som et

Bjønngarden. Til venstre den freda østerdalsstua som står på garden i dag, til høyre loftet som er flytta til Bull-museet. Foto: Nordiska Museet.

historisk Minde, særlig knyttet til Jacob B. Bulls Navn som Takk for hans Arbeide med Rendalens Historie og den Skildring i Digtning". Enda verre ble det da kommunen bestemte seg for å bruke den til lærerbolig.

Museum ble det ikke før i 1964. Bull bidro tidlig med skisser og anvisninger om hvordan det hadde vært og hvordan han ville ha det. Da dette ikke ble gjennomført, ble han bitter på Øvre Rendal kommune. Det var nok årsaken til at han ble begravd ved Ytre Rendal kirke, i en spesieltillaget haug like ved inngangen.

Gjenstander og utstyr fra leiligheten i København sto lenge lagret før det kom på plass i Gammel Prestgarden. Hovedinnholdet i hovedbygningen er møbler og utstyr fra Bull-familien. Mye har også kommet fra bygda. Prester på flyttefot holdt ofte

auksjon, slik var det også med Mathias Bull i 1869. Mye av det som ble solgt har imidlertid kommet tilbake som gaver etter at museet var en realitet. Dessuten har det også kommet inn mange gjenstander som har direkte tilknytning til Bulls personer, som spente over hele det sosiale spektret, fra prest og storbonde til husmann uten jord og inderster. Ramma er Rendalen, nerven er Jacob B. Bull.

Dagens tun

Da museumsarbeidet endelig tok til i 1963, besto tunet av to hus, hovedbygningen og stabbur, begge fredet i 1924. De var de eneste overlevningene fra det gamle tunet. Ellers fantes det ikke så mye som er fyrstikk. Men arbeidet ble drevet aktivt fram under ledelse av Melkior Undseth, hele bygda støttet opp, det samme gjorde Bulls familie, særlig Ebba Bull Stiernstedt og museet ble åpnet 1964. Rendølene har hele tida omfattet Bull-museet med stor interesse og lagt ned mye arbeid og gitt verdifulle bidrag i form av gjenstander og penger.

Ideen har hele tida vært å gjenskape så mye som mulig av det gamle tunet. Derfor kom drengestue fra Øvre Sveen, fra 1763, og stall fra Møregga på plass. Arbeidet ble ellers konsentrert om innbo i hovedbygning og drengestue. Da dette var bra på plass, ble det mer aktuelt å tenke på tunet att. Det er beskjedent med illustrasjonsmateriale, noen bilder som i alle fall viser rester av hus, dessuten Jacob B. Bulls tegninger og Ebba Bull Stiernstedts maleri. Arkitekt Arne Berg har rekonstruert tunet. En praktisk tilpasning av dette materialet er grunnlaget for den videre rekonstruksjon.

Etterhvert har det da også kommet flere hus på

plass, plassert mest mulig slik at hele tunet kan gjenskapes. Ingmar Øvergaard kom med tilbud om loft og eldhus, begge var opprinnelig fra Bjønngården. Øvergaard var en stor samler av hus og gjenstander og han reddet husa i 1950-åra og hadde dem på Østre Hanestad. Disse ble satt opp øverst i tunet. Prestgardstunet består nå av 6 hus, i tillegg er det en fin tømret do og et større kombinert materiallager og eldhus. Området i Bergslia, på øversida av Prestgården er tatt i bruk. Her er det leid grunn og satt opp bastu og kvern. Disse ble flyttet fra Brua, der var de satt opp med støtte fra Statens kornforretning, opprinnelig kom de fra Søndre Bolstad og Gammelstu Haugset. I Bergslia har det også blitt plass til et grishus fra Møregga.

Museet har penger, fått gaver mer enn noen andre, en del hus har museet på handa, det som mangler er grunn. Landskapsarkitekt Toralf Lønrusten har utarbeidet forslag til utbygging av tunet og museet. Hovedbygning og drengestue ligger bra i forhold til hverandre, stabburet er trekt inn i tunet, fått loftet ved sida av seg, det kan sies å være Blåsalen eller Nysalen, men tunet er stengt mot vest og vegen, eldhuset er tilbaketrukket slik det skal være. Stallen ligger omtrent der den skal i følge kartet og bildet. Ved den planlagte utvidelsen er det tilfredsstillende plass til fjøs, løe og låve. Så nå er det mulighet for at planene for gjenskaping av tunet og en utvidelse av arealet kan gjennomføres på en tilfredsstillende måte.

Gamle Berger Skole

En verdifull tilvekst er Gamle Berger skole, der er det spesialavdelinger for skole, musikk og bank-

vesen. Miljøet rundt den gamle Prestgården var et slags sentrum i bygda fra gammelt, nord for tunet kom den første fastskolen, dessuten et meieri, dagens Gamle Berger skole ble bygd i 1899, en romslig, lys og moderne skolebygning. Den tjente som skolelokale til 1939, seinere har det fungert som bolig og industrilokale.

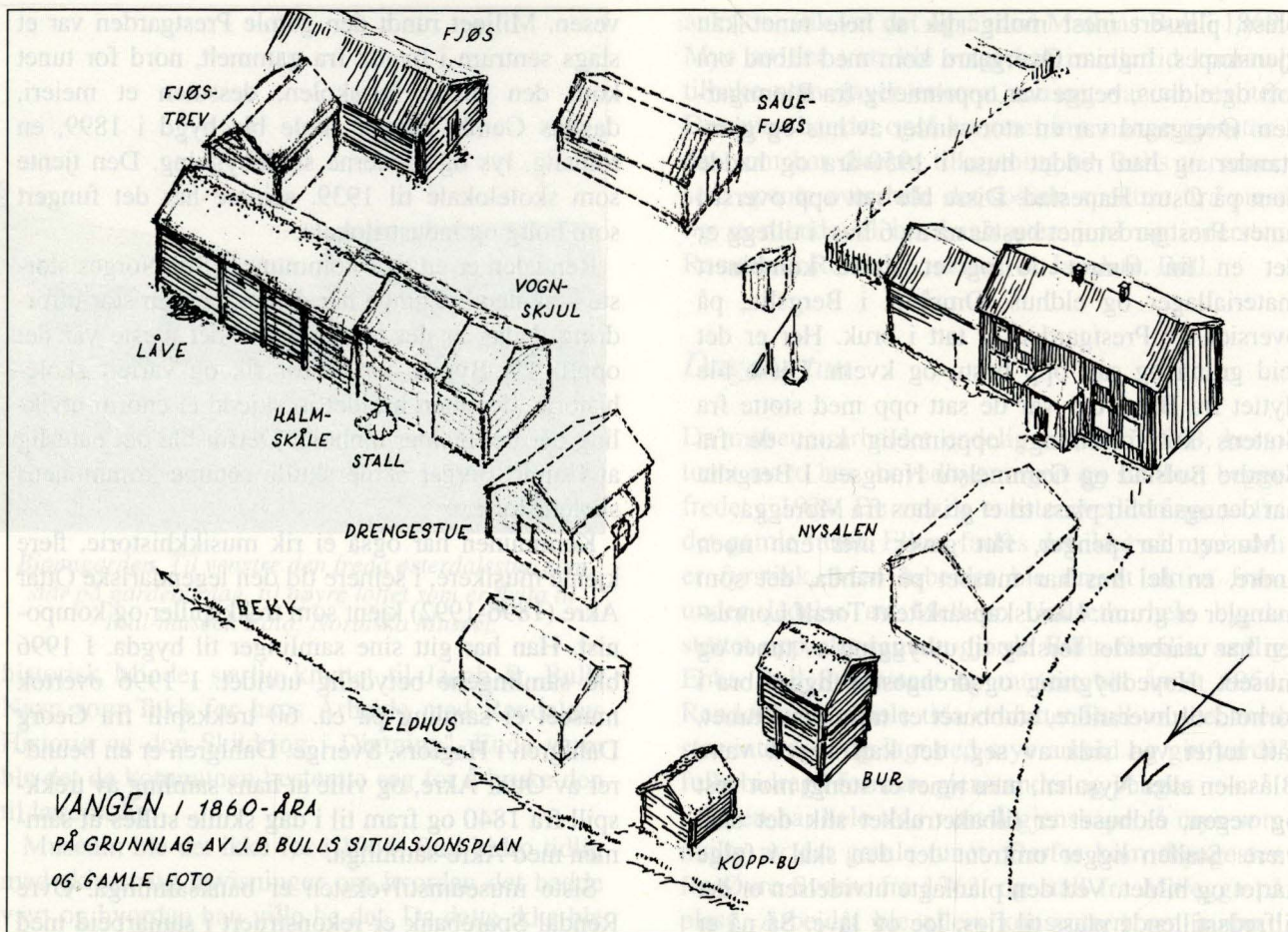
Rendalen er en stor kommune – Sør Norges største – skoleutbygginga har derfor vært en stor utfordring. I dag er det to skoler, på det meste var det opptil 15. Bygda har derfor rik og variert skolehistorie, dessuten har det jo skjedd ei enorm utvikling når det gjelder innhold. Derfor ble det naturlig at Gamle Berger skole skulle romme kommunens skolehistorie.

Kommunen har også ei rik musikkhistorie, flere kjente musikere, i seinere tid den legendariske Ottar Akre (1896-1992) kjent som trekkspiller og komponist. Han har gitt sine samlinger til bygda. I 1996 ble samlingene betydelig utvidet. I 1996 overtok museet ei samling på ca. 60 trekkspill fra Georg Dahlgren i Hagfors, Sverige. Dahlgren er en beundrer av Ottar Akre, og ville at hans samling av trekkspill fra 1840 og fram til i dag skulle stilles ut sammen med Akre-samlinga.

Siste museumstilveksten er banksamlinga. Øvre Rendal Sparebank er rekonstruert i samarbeid med Sparebanken Hedmark i Rendalen. Dessuten inneholder skolebygningen et kjøkken og møtelokale som er mye brukt i løpet av sesongen, ikke minst av Bull-prosjektet. (se segn artikkel)

Oversikt over husa

- 1) Hovedbygning
- 2) Drengestua
- 3) Stabbur

“Vangen” i 1860-åra, på grunnlag av J.B.Bulls situasjonsplan og gamle foto. Tegnet av Arne Berg.

- 4) Loft
- 5) Eldhus
- 6) Stall
- 7) Kvern
- 8) Bastu
- 9) Grishus
- 10) Gamle Berger skole

Dessuten:
Lagerlokale (skolen)
Ny do
Uthus

Litt om det opprinnelige tunet

Jacob B. Bulls barndomsheim fungerte som prestegard til 1880, da ble den nåværende bygget oppe på Bergset. Gammel- Prestegarden ble solgt. Husa ble etterhvert revet og de resterende leid ut, med økende forfall. Bildet fra århundreskiftet og Ebba Bulls maleri gir oss et visst inntrykk av det gamle tunet, i tillegg kommer skissene fra Jacob Breda Bull og Arne Berg. På dette grunnlaget har Bjørn Bækkelund beskrevet tunet i Prestegarden ca. 1850. Det var et langstrakt firkanttun. Bolighusa var samlet øverst, med uthus nederst, nede ved elva låg bastu, smie, kølhus og båtnaust. Det er uenighet om hvorvidt øvre del av tunet var åpent mot vegen – Kongsvegen – opp gjennom Bergslia, eller ikke.

Vi skal ikke gå i detalj på de enkelte hus. Hovedbygningen ligger på sin opprinnelige plass, i nedre enden på den var det oppført et loft, omtalt som burloft med do i annen etasje og fritt fall. Stabburet sto utafør tunet. Drengestua låg rett overfor hovedbygningen, Nysalen, en loftliknende sak låg mellom. Fjøset på bildet er et enetasjes tømmerfjøs, rett mot det låg låven, en kornlåve med stall og grishus, på tvers nederst i tunet mot øst ligger ei løe.

Prestegarden var på sett og vis en vanlig gard, og braut ikke særlig med lokal byggeskikk eller driftsform. Det var dessuten slik at tre hus i tunet hadde almuen ansvar for; det var hovedbygning, drengestue og stall. Det var hus som dekket de funksjonene som trengtes for at presten skulle fungere i sin virksomhet som prest. Sjølve gardsdrifta var en mer privat affære for presten, en form for lønn, som var avhengig av konkret innsats og interesse for det jor-diske.

Almuen var ansvarlig for de tre første husa, avgjørelser skjedde i soknestyret og det er ikke protokollført så mange vedtak, derfor veit vi ikke så mye detaljer om disse. Da er det anderledes for de andre husa. De ble overført fra prest til prest, det skjedde med detaljerte befaringer ved hver overgang, med diskusjon om kompensasjon for utbedring eller straff for manglende vedlikehold. Slikt ble det mye papirer av, for prestene var både tale- og skriveføre, så åbotstakstene er innholdsrike.

Hovedbygningen er fra 1747, bygd til Christian Wildberg Schultze og ombygd i 1839, mens Andreas Bull var prest. Da var det ført en lang kamp med almuen om ny bolig. Det var altså slik at almuen skulle skaffe presten bolig. I 1829 var det enighet med almuen om at ny bygning skulle bygges, men den ble aldri helt ferdig, istedet ble den gamle reparert og det som var av den nye solgt. Med mindre reparasjoner tjente bygningen som bolig til prestegarden ble flyttet.

Drengestua veit vi lite om, sikkert ei østerdalsstue.

Den første stallen vi hører om er fra 1748, også den bygd av Schultze og bekostet av almuen. Den var "indrettet med Spiltoug til 6 Heste, med Høloft over og en Udbygning til eet Kornloft". Seinere anføres det at "Stalden holdes istand af Almuen, og har ingen anden Mangel and at Taget ved stærkt Stødregn paa enkelte Steder ei er draabefrit". I 1847 blir det nevnt at almuen har lovet å bygge ny stall, men om det skjer veit vi ikke. I 1856 er grunnflata på stallen oppgitt til 9x5 m.

I 1870-åra var det behov for nye innsatser på hovedbygningen, men en fant ut at nå var husa så dårlige at de ikke egnet seg for reparering. Enden ble at ny prestegard ble bygd.